

[แท ล ง ใ ต้]

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์

รองศาสตราจารย์ อติดาจารย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ในโลกสมัยใหม่ มีเทคโนโลยีใหม่ๆ พัฒนากันอย่างไม่หยุดหย่อน เครื่องมือเครื่องใช้ ในการดำรงชีพหลายอย่างได้นำความเจริญมาให้ประเทศไทยอย่างมากมาย โดยเฉพาะความเจริญในเรื่อง “สื่อ” ที่มีความสำคัญต่อคนไทยทำให้คนไทยในสังคมไทยได้ รับรู้วัฒนธรรมของต่างชาติที่ไหลบ่าเข้ามาทางสื่อ ทำให้คนไทย เกิดการเรียนรู้และ เลียนแบบ ทั้งยังมีอิทธิพลในการทำให้วิถีชีวิตและการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ เปลี่ยนแปลงไป

โดยเฉพาะการเล่น เกมหรือกีฬาของต่าง ชาติบางอย่างได้กลายมาเป็นของใหม่ที่เด็กไทย กำลังเห่อและนิยมเล่นกันอย่างกว้างขวาง จน บางที่เราอาจจะลืมกันไปว่าการเล่นของเด็กไทย ที่สนุกสนานนั้นเป็นอย่างไร นี่ไม่นับรวมถึงเกม คอมพิวเตอร์ต่างๆ ที่คนไทยนิยมเล่นกันทั้งเด็ก

และผู้ใหญ่ เรื่องนี้เราคงไม่โทษกันว่าเป็นความ ผิดของใคร แต่ต้องมาศึกษากันดูว่าทำไมจึงเป็น อย่างนี้ คำตอบง่ายๆ ก็คือ เพราะการเล่นของเด็ก ที่เป็นไทยๆ นั้นเด็กไม่รู้ว่าเล่นกันอย่างไร ทำไม่ เด็กไม่รู้ ก็เพราะในสังคมและสิ่งแวดล้อมของเด็ก ไม่มีใครเขาเล่นกันแล้ว แล้วเด็กจะเกิดการเรียนรู้

และเลียนแบบกันได้อย่างไร ผมจึงคิดว่าเราน่าจะนำการเล่นของเด็กไทยสมัยก่อนมาศึกษา กฎ กติกา วิธีการเล่น ให้ชัดเจน เป็นรูปแบบเดียวกัน แล้วมีการส่งเสริม จัดให้มีการประกวดหรือแข่งขันและเผยแพร่ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ การเล่นของเด็กไทยสมัยก่อนมีมากมาย เมื่อเด็ก ๆ เห็นเข้าก็อาจจะมีการเล่นบางอย่างที่เด็กชอบแล้วนำมาฝึกเล่นกัน เด็กจะได้หันมาเล่นกันแบบไทย ๆ กันบ้าง และเผื่อจะแก้ปัญหาเด็กติดเกม (คอมพิวเตอร์) กันได้บ้าง

การเล่นเก้

การเล่นของเด็กไทยที่ผมอยากนำเสนอในวันนี้ คือ การเล่นเก้ เป็นการเล่นที่จะช่วยส่งเสริมเด็กให้ใช้พลังงานส่วนเกินไปในทางที่ถูกต้อง แทนการที่จะนำพลังงานส่วนเกินไปทำเรื่องที่ไม่ดี เช่น การตีกัน ชกต่อยกัน ขี้อวดซึ่งแข่งกัน ฯลฯ ทั้งยังเป็นการช่วยให้เด็กได้ออกกำลังกาย เป็นการเสริมแรง ส่งเสริมสุขภาพ ให้เด็กมีสุขภาพดี ร่างกายจะได้แข็งแรง และเข้าสังคมกับเพื่อนๆ ได้เป็นอย่างดี

การเล่นเก้ น่าจะมาจากคำว่าเล่นเป็นจระเข้ เพราะเป็นการเล่นที่ต้องมีการวิ่งไล่กันเป็นส่วนใหญ่ โดยการสมมุติให้ผู้วิ่งไล่กันเป็นจระเข้ ชาวปักษ์ใต้ออกเสียง “จระเข้” ว่า “เข้” แล้วเกิดกร่อนเสียงเป็น “เก้”

ผู้เล่น การเล่นเก้เล่นได้ทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย และอาจเล่นกันได้ทั้งเด็กเล็กและเด็กโต เพราะขนาดของรูปร่างไม่ได้เป็นข้อได้เปรียบเสียเปรียบในการเล่นเก้มากนัก

สถานที่เล่น ต้องเป็นกลางแจ้ง เช่น ลานดิน ลานบ้าน ลานวัดหรือสนามหญ้า แต่การเล่น

เกมหรือกีฬาของต่างชาติบางอย่างได้กลายมาเป็นของใหม่ที่เด็กไทยกำลังเห่อและนิยมเล่นกันอย่างกว้างขวาง จนบางที่เราอาจจะลืมกันไปว่าการเล่นของเด็กไทยที่สนุกสนานนั้นเป็นอย่างไร นี่ไม่นับรวมถึงเกมคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ ที่คนไทยนิยมเล่นกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่

เก้บางอย่างก็อาจใช้เล่นในอาคารหรือสุ่มทุมพุ่มไม้ก็ได้ เช่น การเล่นเก้หยบ หรือการเล่นซ่อนหาของเด็กภาคกลางนั่นเอง

ก่อนการเล่นเก้ ผู้เล่นทุกคนต้อง “ขันซี” คือ ตกลงกันก่อนว่าจะ “เล่นเก้” อะไร เล่นกันแบบไหน การตกลงตรงนี้เป็น การตกลงเรื่องกฎ กติกา การตัดสินแพ้หรือชนะ เพราะการเล่นของเด็กแต่ละอย่างไม่มีใครรู้กฎกติกาที่แน่นอน มีแต่แนวทางการเล่นกว้าง ๆ เท่านั้น เด็ก ๆ จึงต้องมา “ขันซี” วางข้อตกลงเรื่องกติกาการเล่นเฉพาะกลุ่มของเขาให้ชัดเจนก่อนเริ่มเล่น เขาจะตกลงว่ากลุ่มของเราจะเล่นเกมนี้กันอย่างไร เพราะเมื่อเล่นแล้วจะได้ไม่มีปัญหาหรือข้อโต้เถียงเกิดขึ้นภายหลังว่าเห็นที่โน่นเขาเล่นกันอย่างไร เล่นกันอย่างไร

การเล่นเก้ มีหลายอย่างให้เลือก เช่น เก้ยกกันั่ง เก้หยบหรือปิดตาลักซ่อน (ซ่อนหา) ซึ่งเป็นการเล่นที่มีวิธีคล้ายคลึงกัน อาจจะแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด แล้วผมจะเล่าให้ฟัง

การเล่นเกยิก

การเล่นเกยิก หรือ เซยิก คำว่า “เซ” คือ จระเข้ คำว่า “ยิก” แปลว่า ไล่ ดังนั้นการเล่นเกยิก คือการเล่นไล่จับหรือให้จระเข้ไล่ตนเอง

สถานที่เล่น ใช้เล่นกันกลางแจ้ง มีพื้นที่ กว้างพอสมควร เช่น ลานวัด ลานบ้านหรือสนามหญ้า แต่บางที่เพื่อป้องกันมิให้ “เซ” ที่ทำหน้าที่ ไล่ไล่เหยี่ยวมากเกินไป หรือไล่กันนานเกินไป ผู้เล่นก็อาจกำหนดพื้นที่สำหรับการหนีและการ ไล่ให้อยู่ในวงจำกัดที่ไม่กว้างเกินไป การวิ่งไล่ และการหลบหลีกไม่ให้ “เซ” แตะถูกตัวก็จะทำได้ ล้ำบากขึ้น การเล่นก็จะสนุกยิ่งขึ้น

ผู้เล่น จะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่าย หนึ่งเป็นฝ่ายหนีจะมีหลายคน มีมากเท่าไรก็ได้ กับฝ่ายไล่ที่ทำหน้าที่เป็น “เซ” หรือ จระเข้ มีคน เดียว “เซ” นี้จะไต่มาจากการคัดเลือกจากกลุ่ม ใหญ่ ซึ่งใช้วิธีการ “ลา ลา ตี ต่ำ บง” ให้ทุกคนยืน ล้อมกันเป็นวงกลม ร้อง ลา ลา ตี ต่ำ บง จบคำ ว่า “บง” ให้ทุกคนเลือกคว้ามือหรือหงายฝ่ามือขึ้น แยกคนกลุ่มน้อยออกไปเรื่อยๆ จนเหลือผู้เล่น 2 คนสุดท้าย เมื่อเหลือ 2 คน ก็ให้ตัดสินกันด้วยการ “วัน ตู ช่ม” ให้ 2 คนนั้นออกเสียงว่า “วัน ตู ช่ม” แล้วยื่นมือออกมาเป็นสัญลักษณ์แทน นก ก้อน หิน หรือ น้ำ ใครแพ้ก็ต้องเป็น “เซ” หรือ “จระเข้” (เคยเล่าไว้แล้วในรูสมิแลงฉบับก่อน)

“เซ” มีหน้าที่วิ่งไล่ผู้เล่นคนอื่นๆ ให้ทัน ผู้เล่นคนอื่นๆ ต้องวิ่งหนีอย่าให้ “เซ” แตะถูกตัว หรือจับได้ เพราะถ้าใครถูก “เซ” แตะถูกตัวหรือ ถูกจับได้ ผู้นั้นต้องกลายเป็น “เซ” ตัวใหม่ที่ต้อง ทำหน้าที่วิ่งไล่ผู้คนที่แทน “เซ” ตัวก่อนทันที สลับ กันไป จนกว่าผู้เล่นทุกคนจะเหนื่อยและอ่อนแรง การเล่นก็จะยุติลงไปด้วย

การเล่นเกยิก นอกจากให้ความสนุกสนาน

แล้ว ยังช่วยให้เด็กมีทักษะในการวิ่ง วิ่งให้เร็ว และสามารถหลบหลีกผู้ไล่ไม่ให้แตะถูกตัวหรือ จับได้ ที่สำคัญคือต้องวิ่งและเหนื่อยกันแน่นอน ใครอยากเป็นนักวิ่งก็น่าจะลองเล่นดูก็ได้เนาะครับ

การเล่นเก้นัง

การเล่นเก้นัง มีวิธีการเล่นคล้ายกับการเล่น เกยิก แต่ถือว่าเป็นการต่อยอดการเล่นเกยิกออกไป เพราะการเล่นเก้นัง จะเริ่มจากการเล่นเกยิก อก แล้วก็นุญาติให้หนึ่งได้ตัว (ถ้าหนีไม่ทัน) บางที่เขาจึงเรียกผสมกันไปว่า การเล่นเกยิกเก้นัง (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. 2526 : 75)

สถานที่เล่น ใช้เล่นกันกลางแจ้ง ในที่โล่ง มีพื้นที่กว้างพอสมควร เหมือนกับการเล่นเกยิก

ผู้เล่น แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย มีการคัดเลือก หาตัวคนที่เล่นเป็น “เซ” เหมือนการเล่นเกยิก ทุกประการ ที่จะมีแตกต่างเพิ่มออกไปบ้างก็ตรง วิธีการเล่น

วิธีการเล่น ผู้เล่นเป็น “เซ” จะต้องทำ หน้าที่วิ่งไล่แตะตัวหรือจับตัวผู้เล่นฝ่ายหนีให้ ได้ แต่ที่แตกต่างออกไป คือ ในขณะที่ “เซ” วิ่ง ไล่อย่างรวดเร็วนั้น ผู้เล่นคนใดเห็นจวนตัววิ่ง หนีไม่ทันแน่แล้วผู้เล่นคนนั้นก็รีบนั่งลง อย่าให้ “เซ” ทันแตะตัว คนที่นั่งลงแล้ว “เซ” ไม่มีสิทธิไป แตะตัวหรือจับให้เขาแพ้ ซึ่งทำให้เขาต้องกลายเป็น “เซ” แทน ดังนั้น “เซ” ต้องวิ่งไปไล่คนที่ยัง ไม่นั่งลงอื่นๆ

คนที่นั่งลงนี้ เมื่อ “เซ” ไล่คนอื่น ห้ามลุก ขึ้น ต้องนั่งอยู่อย่างนั้นจนกว่าจะมีผู้เล่นฝ่ายหนี ที่ยังวิ่งอยู่มาช่วยแตะตัว ผู้ที่นั่งอยู่จึงจะสามารถ ลุกขึ้นวิ่งได้ใหม่

การเล่นจะดำเนินไปเรื่อยๆ “เซ” ก็วิ่งไล่แตะ ตัวหรือจับตัวใครได้คนนั้นต้องกลายเป็น “เซ” ตัว

ใหม่แทน หรือในกรณีที่ “เซ้” วิ่งไล่จนผู้เล่นฝ่ายหนึ่งทุกคนนั่งกันหมด “เซ้” ไม่รู้จะวิ่งไล่ใครอีก ให้ถือว่า ผู้เล่นที่นั่งเป็นแรกจะต้องกลายเป็น “เซ้” ตัวใหม่ทันที

การเล่นเก้หนึ่งหรือเก้ยิกหนึ่งนี้ก็ให้ความสนุกสนานไปอีกแบบหนึ่ง ทุกคนได้ออกกำลังกายด้วยการวิ่ง ทำให้ร่างกายแข็งแรง การวิ่งแล้วเมื่อจวนตัว “เซ้” จะไล่ทัน ผู้เล่นก็ใช้การนั่งเป็นการหลบหลีก “เซ้” ไม่ให้แตะตัวหรือจับตัวได้ ซึ่งเป็นการใช้ปฏิภาณไหวพริบและชั้นเชิงในการหลบหลีกพอสมควรทีเดียว และถ้าจะลุกขึ้นวิ่งได้ต่อไปอีกก็ต้องมีผู้วิ่งคนอื่นมาช่วยแตะมือจึงจะลุกขึ้นได้ ขั้นตอนตรงนี้ก็ต่ออาศัยความสามัคคี ความรักเพื่อนรักพ้อง และความมีน้ำใจของผู้เล่นที่จะคอยช่วยเหลือกัน การเล่น “เก้ยิกหนึ่ง” จึงให้ประโยชน์แก่เด็กอย่างมากมาย

การเล่นเก้หยบ

การเล่นเก้หยบ (หยบ = ซ่อน, ซุ่ม, ซุกหรือแอบ) บางถิ่นอาจจะเรียกว่า การเล่นปิดตาลักซ่อน (ลักซ่อน = แอบ หรือ ซ่อน) (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2545 : 233) หรือ เล่นเก้ซีโพ (ซีโพ = ซีเพื่อบอกว่าเห็นแล้วหรือพบแล้ว) คือ การเล่นซ่อนหา หรือเล่นซ่อนแอบของเด็กภาคกลางนั่นเอง

สถานที่เล่น อาจใช้อาคาร บ้านเรือน ตามสุ่มทุมพุ่มไม้หรือในไร่นาที่มีที่ให้พอแอบซ่อนกันได้

ผู้เล่น อาจเป็นเด็กผู้ชายหรือเด็กผู้หญิง เด็กเล็กอาจจะเล่นร่วมกับเด็กโตก็ได้ เพราะขนาดของรูปร่างหรือความแตกต่างทางร่างกายไม่สามารถใช้เป็นข้อได้เปรียบในการเล่นเก้หยบได้เลย จำนวนผู้เล่นมีตั้งแต่ 2-10 คนหรือ

การเล่นเก้ เป็นการเล่นที่จะช่วยส่งเสริมเด็กให้ใช้พลังงานส่วนเกินไปในทางที่ถูกที่ควร แทนการที่จะนำพลังงานส่วนเกินไปทำเรื่องที่ไม่ดี เช่น การตีกัน ชกต่อยกัน ขี้อวดซึ่งแข่งกัน ฯลฯ ทั้งยังเป็นการช่วยให้เด็กได้ออกกำลังกาย เป็นการเสริมแรง ส่งเสริมสุขภาพ ให้เด็กมีสุขภาพดี ร่างกายจะได้แข็งแรง และเข้าสังคมกับเพื่อน ๆ ได้เป็นอย่างดี

มากกว่านี้ก็ได้ เพราะผู้เล่นยิ่งมากก็ยิ่งสนุก จะได้มีการเปลี่ยนตัว “เซ้” คือ ผู้ไล่หรือผู้หากันเร็วขึ้น

ก่อนเริ่มการเล่น จะต้อง “ชั้นซี” เพื่อตกลงกติกากการเล่นกันว่าจะเล่นกันอย่างไร แบบไหนที่เรียกว่าแพ้หรือตาย ถ้า “เซ้” เมื่อตามหาจนพบตัวผู้เล่นแล้วจะทำอย่างไร จากนั้นก็มีการคัดเลือกตัว “เซ้” คือ ตัวผู้ไล่หรือผู้ตามหาเป็นคนแรก โดยใช้การ “ลา ลา ตี้ ต่ำ บง” กับการ “วัน ตุ ซ่ม” (ตามที่เคยเล่าไว้แล้ว)

เมื่อเริ่มเล่น ผู้ที่เล่นเป็น “เซ้” หรือ “จระเซ้” จะต้องปิดตาแล้วเริ่มนับ ตั้งแต่ 1 ถึง 10 ผู้เล่นคนอื่น ๆ ก็จะไปหลบซ่อนในสถานที่ต่างๆ เท่าที่พื้นที่บริเวณนั้นมีอะไรให้ใช้เป็นที่พักซ่อนได้บ้าง พอสิ้นเสียงคำว่า “สิบ” คนที่เป็น “เซ้” ก็จะเดินตามหาว่ามีใครอยู่ตรงไหน ถ้าพบก็จะร้องดังๆ ว่า “ซีโพ” (หรือที่ในภาษากลางใช้คำว่า “โป่ง” นั่นเอง) คนที่ถูก “ซีโพ” หรือ “โป่ง” เป็นคนแรกก็จะกลายเป็น “เซ้” ตัวใหม่แทน ผู้เล่นทุกคนจะกลับมารวมตัวกันใหม่ ตรงนี้บางท้องถิ่น

อาจจะมีการกำหนดจุดรวมตัวหรือจุดเริ่มต้นเล่น จุดใดจุดหนึ่ง อาจขีดเส้นเป็นวงกลมเล็กๆ สมมุติว่าจุดนี้ คือ โยม โยมชัย หรือ โยง นั่นเอง เพื่อจะให้ทุกคนได้รับทราบว่าจุดนัดพบหรือ “โยม” อยู่ที่ไหนและ “เซ้” ตัวใหม่ คือ ใคร เขาจะได้วิ่งหนีไปแอบซ่อนในรอบใหม่

ในการ “หยบ” หรือ แอบซ่อนนี้ เมื่อฝ่ายที่เป็น “เซ้” นับถึงสิบ แล้วเริ่มออกตามหา ถ้าผู้เล่นคนใดมีความสามารถแอบหลบหลีกสายตาของ “เซ้” และวิ่งกลับมาเข้า “โยง” ได้ ก็ให้ร้องว่า “โยม” หรือ “โยมชัย” เพื่อแสดงว่าตนเองได้กลับถึง “โยง” แล้ว “เซ้” ไม่สามารถชี้ให้เขากลายเป็นเซ้ตัวใหม่ได้อีกแล้ว (ในรอบนั้น)

การเล่นเก้เป็นการเล่นของเด็กที่เล่นได้ง่าย ไม่ต้องใช้อุปกรณ์ใดๆ เพียงแต่ต้องใช้พื้นที่ให้วิ่งได้บ้างเท่านั้น แต่เมื่อเล่นแล้วจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เล่นอย่างมหาศาล นอกจากการบำรุงแรง ส่งเสริมความแข็งแรงของร่างกาย ทำให้มีสุขภาพดี เด็กๆ ยังได้ใช้สติปัญญาในการเล่น ฝึกสังเกต ฝึกใช้ปฏิภาณไหวพริบและส่งเสริมการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ฝึกให้เป็นคนมีน้ำใจ สร้างความสามัคคี รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเล่นเก้จึงเป็นการเล่นที่น่าส่งเสริมให้เด็กรู้จักเล่นโดยทั่วกัน นะครับ ☺

เอกสารอ้างอิง

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. 2526. **การเล่นของเด็กบักขี้ไต้**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. 2545. **ภาษาใต้วันละคำ**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.